הדף היומי

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ת"

מסכת עבודה זרה - דף כד

עיונים על הדף

האם אין להעיר את האב במקום הפסד?

הגמ' מביאה את המעשה בדמא בן נתינה שהפסיד ממון רב כדי לא להעיר את אביו, ושבחוהו בסוגיא בקידושין על ענין כיבוד אביו ואמו.

במעשה זה צריך לדון בדין חיוב גוי בכבוד אביו ואמו, הרי אין זה בכלל ז' מצוות, בגמ' בקידושין מבואר שאינו מצווה ועושה. ובדבר זה יש אריכות גדולה, ה"יד אברהם" *(נדפס על הגליון בשו"ע יו"ד סי' רמ)* מבאר, שלמרות שמצוות כיבוד אב ואם אינה כלולה בשבע מצוות בני נח, מכל מקום, נכרי המזלזל באביו נענש על כך משמים, כפי שאירע לחם ולבניו שנענשו על שביזו את נח. *(ועיין עוד "זרע חיים" סימן יג שהביא מקורות רבים לכך, שבן נח מצווה גם על מצוות שכליות, ובעבר הבאנו אף דברי רבנו ניסים גאון בהקדמה לש"ס. עיי"ש)*

הרע"א *(הגהות על הפרמ"ג או"ח בהקדמה לאשל אברהם אות כ)* נוקט שגוי חייב לכבד את הוריו על פי נימוסי הגויים והליכותיהם בלבד.

עכ"פ שאלת העולם היא, הרי למעשה אביו ישמח יותר שירוויח, ומונע ממנו שמחה גדולה אח"כ ומהי שינה מעטה כלפי רווח גדול?

עכ"פ כתב בערוך השלחן *(סי' רמ סעיף מ)* כתוב בספר חסידים על מעשה שבגמ' באחד שהיו המפתחות תחת מראשותיו של אביו ולא הקיצו דזה דווקא כשהאב אינו מצטער על שלא הקיצו אבל אם יודע שיצטער צריך להקיצו וכן ללכת לבית הכנסת או לדבר מצוה מקיצו *(שם סי' של"ז)* ונראה דדווקא כשיעבור זמן תפלה. ויש לדקדק דוודאי נראה להדיא בהך מעשה דבגמ' שאביו היה נהנה אם היה מקיצו והרויח ממון הרבה ולהיפך מסתמא מצטער ואולי הכל לפי מה שהוא אדם ומ"מ טוב יותר להקיצו ע"י אחר ולא ע"י עצמו וכמדומני שכן המנהג וכן נכון לעשות. עכ"ל.

מבואר ששיטת הספר חסידים, שאין להעיר את האב באופן שיודע שלא יצטער. אבל אם מצטער צריך להעירו וכך לומד כנראה את ביאור הגמ'. ושיטת הערוך השלחן ששיטת הגמ' אפילו כלפי מצטער אין להעיר אותו, אולם מכריע שיש להעיר, אבל כנראה מחמת שהדבר לא ברור לגמרי נקט שיעיר ע"י אחר.

והמעניין שבביאור דברי הגמ', נקט בדברות משה *(בקידושין על הסוגיא של כיבוד אב)*, שכפי הנראה אביו של דמא בן נתינה לא היה שפוי בדעתו, הדברים ברורים כלפי אמו כפי שמבואר בתוס' בקידושין לא, א. אך מכח המעשה שלא רצה דמא בן נתינה להעירו ומנע ממנו את השמחה ברווח הענק של מכירת האבנים הטובות, צריך לומר שלא הבין בעומק המסחר.

ביאור שיטת ר"מ שהפרות שרו "אז ישיר".

הגמ' הביאה את הנידון של הפרות שהחזירו את ארון הברית, שמבואר שהקריבו אותם, למסקנת הגמ' היתה זו הוראת שעה לכו"ע. ובהמשך הגמ' דנה בשירה שאמרו הפרות.

מבואר בנביא בשמואל, עם ישראל יוצאים למלחמה בפלשתים, אולם בסיבוב הראשון של המלחמה, חזרו למחנה עם ארבעת אלפים חללים. מיד התכוננו למלחמה נוספת. בסיבוב השני ללא הוראה מגבוה, הלכו והוציאו מ"משכן שילה" "מקדש-הקדשים" את "ארון ברית ד'" ולקחו אותו למלחמה. נענשו עם ישראל וחזרו לאוהליהם לאחר שמתו שלושים אלף איש, וארון ד' נלקח בשבי.

ארון ד' שהיה ביד הפלתים, עשה להם צרות שונות ומשונות, הפלשתים העבירו אותו ממקום למקום. כאשר התפכחו אנשי פלשתים, שלחו לשאול את כוהניהם וקוסמיהם, מה לעשות בארון ד'? ואיך יחזירוהו למקומו? בתוך דבר התשובה, אומרים לאנשי פלשתים, איך האופן שישלחו את ארון ד', ע"י עגלה הרתומה לב' פרות שלא עליהם עול וכו'.

כאשר הפרות עומדות לצאת לדרך אומר הנביא "וישרנה הפרות בדרך על דרך בית שמש" *(שמואל א, ו, יב)* מבארת הגמ' לפנינו שאמרו שירה. ומבואר בגמ' כמה שיטות מה שירה אמרו הפרות, שיטת ריו"ח בשם ר"מ שאמרו "אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת". מה הכוונה? ביאר רש"י *(שם ד"ה וישרנה)*, אז ישיר כי גאה גאה לשלוח יד בפלשתים ובדגון אלהיהם.

בתורת חיים *(שם)* הוסיף, כי גאה גאה לשלוח יד בפלשתים ועוד דכתיב ביה חיל אחז יושבי פלשת.

מה המיוחד בפלשתים, שנזכרו במיוחד בשירת הים, "חיל אחז יושבי פלשת"? על דבר זה עונה רש"י עה"ת בקצרה. ובאריכות מעט ברמב"ן ובמדרש. רש"י *(שמות טו, יד)* כתב "יושבי פלשת מפני שהרגו את בני אפרים שמיהרו את הקץ ויצאו בחזקה כמפורש בדברי הימים והרגום אנשי גת".

הרמב"ן *(שמות יב, מב)* דן בסתירת הפסוקים האם חשבון גלות מצרים היה ארבע מאות שנה או ארבע מאות ושלושים שנה. ונוקט באחד מביאוריו, שהגזרה שנאמרה לאברהם אבינו בברית בין הבתרים היתה על ארבע מאות שנה, ותחילת החשבון היה ממעמד ברית בין הבתרים. אך מחמת שנוספו לבנ"י חטאים במצרים, השתהו במצרים עוד שלושים שנה. ודבר זה לא ידעו בני אפרים. שיצאו ממצרים שלושים שנה קודם לביאת משה רבינו.

מביא הרמב"ן מרבותינו כי "הם מנו ולא טעו". ביאור הדבר, שבאמת הם חישבו את מנין הארבע מאות שנה, לפי זמן ברית בין הבתרים, וכשהגיע אותה העת יצאו ממצרים. חשבונם במניין ה"ארבע מאות", היה נכון. אולם לא ידעו שנגזרה הגזירה על בני ישראל להישאר במצרים בעבור חטא עצמם.

מעשה בני אפרים מבואר באריכות מעט במדרש רבה *(שמות פרשה כ פסקא יא)*: "ולא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים" *(שמות יג, יז)* למה, אלא שטעו שבטו של אפרים ויצאו ממצרים עד שלא שלם הקץ. ונהרגו מהם ל' רבוא. ולכן הקב"ה סובב את עם ישראל כדי שלא יראו את בני אפרים המתים ויפחדו. והמדרש מאריך לבאר במשל.

בתרגום יונתן בן עוזיאל, בתחילת פרשת בשלח, *(שמות יג, יז)* הביא שנהרגו מאתיים אלף. וביאר ע"פ הגמ' בסנהדרין, שהעצמות שהחיה יחזקאל הנביא בבקעת דורא "בחזון העצמות היבשות" היו עצמות בני אפרים. וכך כתב רש"י *(יחזקאל לז, א)*, שאלו עצמות בני אפרים שהקדימו לצאת ממצרים.

בשפתי כהן *(עה"ת שמות יג, יז)* הקשה איך יצאו בני אפרים הרי אין עבד יוצא ממצרים. והוכיח שהיות והיו מזרע יוסף היינו מזרע המלוכה לא היו בשעבוד. *(מבואר כך בילקוט שמעוני, דברי הימים ז, רמז תתרעז. אולם שם נכתב שלא הפלשתים הרגו את בני אפרים אלא המצרים.)*

עפי"ז נבין מה התייחדו הפלשתים שנאמר עליהם בשירה "חיל אחז יושבי פלשת", לאחר שהם הרגו את בני אפרים, ולפתע נוכחו לדעת שהנה עם ישראל כולו יוצא ממצרים, ויש מנהיג לעולם ששומר על עמו, ידעו שיסובב הדבר שיבואו ליום הדין.

וע"ז ביארה הגמ' לפנינו, שכאשר פלשתים משיבים את ארון ברית ד', לאחר שגרם להם צרות שונות ומשונות, אותם פרות, שלפי פשוטו של מקרא נעמדו בצורה ישרה ללכת לכיוון מחנה ישראל, דורשת עליהם הגמ', שאמרו שירה, אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת, ומתייחס כמובאר בדברי רש"י והתורת חיים, לנקמה בפלשתים.

שילא למד שהמקור **לדברי ר"א** שאין לרכוש פרה אדומה מגוי, שנאמר "דבר אל בנ"י ויקחו" ומיעטה התורה גוי. **א"כ שואלת הגמ'** אף לגבי שאר דברים הנצרכים לקודש שנאמר "דבר אל בנ"י ויקחו לי תרומה", גוי ממועט, **והרי אמר רב יהודה בשם שמואל** ששאלו את ר"א **עד היכן מצוות כיבוד אב**, ואמר להם לכו וראו מה עשה דמא בן נתינה, ביקשו חכמי ישראל לרכוש אבנים לאפוד בשישים ריבוא דנרים, **ולדעת רב כהנא** היה בשמונים ריבוא, המפתחות של תיבת האבנים היו תחת ראשו של אביו, לא צערו ולא העירו משנתו. **וא"כ מבואר** שניתן לרכוש מגוי לצורך הקודש. **מבארת הגמ'** שהפסוק של אבני האפוד, הוא נושא חדש ואינו ממשיך את ענין התרומה דווקא מבני ישראל. **שואלת הגמ'** והרי כתוב "ואבני מלואים" ב"ו" החיבור. **ועוד** מבואר שזכה דמא בן נתינה שנולדה לו פרה אדומה, **ואמר לחכמים** שימכור להם רק במחיר שהפסיד על האבן בתחילה. **וא"כ מבואר שלו"א** מותר לרכוש פרה אדומה מגוי. **מבארת הגמ'**, שקנו אותה ע"י תגר ישראל, וא"כ ההקדש קנה מישראל ולא מגוי.

שואלת הגמ' מדוע נזקק שילא לדרשא בשיטת ר"א, **הרי מבואר** בברייתא שחשש לרביעה, **שאלו את ר"א** מדוע אוסר לרכוש פרה מעכו"ם והרי קנו מדמא או מרמץ. אמר להם שאין ראיה משם כיון ששמרו עליה ישראל משעה שנולדה, הרי שחשש לרביעה. **מבארת הגמ'**, באמת ר"א חשש לב' דברים **א.** קיחה דווקא מישראל. **ב.** רביעה.

התבאר בדעת ר"א שישראל שמרו על הפרה האדומה, **ונוקטת הגמ'** שצריך לומר ששמרו עליה משעה שנוצרה **שהרי רבא אמר** שנרבעת היא וולדה אסורים, **וא"כ יש לחשוש** שרבעו את אמה בשעת עיבורה. **ועדיין שואלת הגמ'** יש לחוש שמא רבעו את אמה עוד קודם, שהרי מבואר במשנה בתרומה שכל פסולי מזבח הוולדות מותרים לרבנן, **ולר"א** אסור. **לדעת רבא**, ניתן להעמיד כך, **רבא סבר** שנחלקו רבנן ור"א באופן שהקדישו את האם ואח"כ האם נרבעה. אבל אם נרבעו כאשר הם חולין אין מחלוקת ולכו"ע הוולד מותר, **וא"כ ר"א** לא חשש לרביעת האם כיון שהיא חולין. **לדעת רב הונא בר חיננא בשם ר"נ**, נחלקו באופן כאשר האם נרבעה בזמן שהייתה חולין, **אבל בנרבעה לאחר ההקדשה** לכו"ע הוולדות אסורים. **נצטרך לומר** שישראל שמרו את אמה משעה שנוצרה, ולא חוששים שמא רבעו את אמה של אמה.

שואלת הגמ' מהיכן ידעו שצריכים לשמר את אמה, כלומר מהיכן ידעו שהוולד שיווצר יהיה "פרה אדומה", **אמר רב כהנא** מעבירים כוס אדום לפניה בשעה שעולה עליה זכר, ולכך הוולד הנוצר נעשה אדום. **ודמיה יקרים** משום שב' שערות לבנות או שחורות פוסלות. **ועדרו של דמא בן נתינה** היה מוחזק שנולדים בו פרות אדומות, לכך שימרו את פרותיו.

ישבו רבי אמי ורבי יצחק נפחא לפני טרקלינו של רבי יצחק נפחא, אמר אחד מהם שר"א פוסל לכל הקרבנות בהמות שנרכשו מגוי. **ושני אמר** שהקשו לו מ"כל צאן קדר יקבצו לך, כלומר שלעתיד לבא יקבלו את כל הצאן וא"כ מבואר שלא חשש לרביעה. **אמר להם ר"א** אין ראיה מלעתיד לבא, שאף הגרים שלא יקבלו אותם ינהגו כביכול הם גרים, ולכן אין לחשוש לרביעה. **מביא רב יוסף** פסוק "כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא לכלם בשם ד'" היינו שכולם יקראו לעתיד לבא בשם ד'. **שאל אביי**, מי אמר שיזהרו בכל הדברים, יתכן שרק לא יודו בע"ז. **אמר לו רב יוסף** שהרי נאמר "לעבדו שכם אחד". **לדעת רב זביד**, הסיפור היה באופן שונה, **שר"א עצמו הביא ראיה** מהפסוק "כי אז אהפוך", **ורב יוסף שאל**, שיתכן שרק נמנעו מע"ז, **ואביי השיב** מ"לעבדו שכם אחד".

מביאה הגמ' כמה פסוקים שנראה בפשטות הענין שלא כדברי ר"א ולא חששו לרביעה. **מבארת הגמ'** שקודם מתן תורה הדין היה שונה, שהרי משה רבינו אמר לפרעה "ויאמר משה גם אתה תתן בידנו זבחים ועולות", **ומבואר** שלא חששו לרביעה. **עוד שואלת הגמ'**, נאמר אצל יתרו "ויקח יתרו חתן משה עולה וזבחים לאלקים", מבואר שלא חששו לרביעה, **למ"ד שיתרו היה קודם מתן תורה** כפי שהתבאר, **אלא** אם יתרו לאחר מתן תורה, צריך לומר שרכש את הבהמות מישראל. **עוד שואלת הגמ'**, מהנאמר ממלחמת שאול בעמלק שהעם השאיר ממיטב הצאן להקריב קרבנות, הרי שלא חששו לרביעה. **מבארת הגמ'**, חוששים והם התכוונו למכור ולרכוש בדמיהם מישראל, והשאירו את הבהמות הטובות כדי שיקפצו עליהם. **עוד שאלו**, כאשר דוד המלך בא לרכוש את גורן ארונה מבואר שאמר לו שיקח בהמות לקרבנות, ולא חשש דוד לרביעה. **ביאר ר"נ** שארונה היה גר תושב ששמר ד' מצוות וכולל איסור רביעה. **בין הדברים שהזכיר ארונה** היה "מוריגים" מבאר עולא שהכוונה למטה של טורביל, **היינו** לוח שיש בו חריצים ושימושו לדישת התבואה, **אמר רב יוסף** המקור לביאור זה "הנה שמתיך למורג חרוץ חדש בעל פיפיות תדוש הרים ותדק גבעות כמץ תשים". **עוד שאלו**, כאשר פלשתים החזירו את הארן הברית, כשהגיעו הפרות לבית שמש נעצרו, **מבואר** שנטלו את הפרות והעלו עולה לד', הרי שלא חששו לרביעה. **מבארת הגמ'** שהיתה זו הוראת שעה. **והראיה**, שהרי עולה קרב רק מזכר. **דוחה הגמ'** את הראיה שהרי יתכן שהקריבו בבמת יחיד, **כדברי רב אדא בר אהבה** שאמר "ויקח שמואל טלה חלב אחד ויעלה עולה" הרי שעולה נקבה כשרה בבמת יחיד. **ודקדק רנב"י** שלשון הפסוק "ויעלה" ולא "ויעלהו" כנאמר בזכר. *(בפשטות הייתה הוראת שעה לגבי להקריב מגוי ולא לחוש לרביעה, אבל הנושא של נקיבה אינו קשור להוראת שעה כיון שמדובר בבמה.)*

שיטת רבי יוחנן שבהמה שנרבעה פחותה מבת ג' שנים נעקרת, **ואם נרבעה** יותר מג' שנים אינה נעקרת. א"כ בבהמה פחותה מג' אין לחשוש שנרבעה, ועל כל הפסוקים שלעיל ביאר שהיה פחות מג' שנים ולכן לא חששו לרביעה. **ולגבי הנושא בפרות הבאות מפלשתים מבארת הגמ'**, שחייבים לבאר שהייתה הוראת שעה, **ולא כדברי ריו"ח** שהיו פחותות מבת ג', שהרי הפלשתים לקחו בכוונה פרות מיניקות לראות אם ילכו להחזיר את הארון, או ישארו ליד בניהם. והרי פחותה מבת ג' לא יולדת, **בהכרח** שם מדובר שהיתה הוראת שעה שהקריבו ולא חששו לרביעה.

נאמר אצל הפרות ששלחו פלשתים "**וישרנה** הפרות בדרך על דרך בית שמש" **לריו"ח**, אמרו שירה. **לרב זוטרא בר טוביה בשם רב**, ישרו פניהם כנגד הארון ואמרו שירה. **והשירה שאמרו**, **ביאר ריו"ח בשם ר"מ** "אז ישיר משה ובני ישראל". **וריו"ח** עצמו אמר "ואמרתם ביום ההוא הודו לד' קראו בשמו". **לר"ל** אמרו מזמור יתום *(עי' רש"י ותוס')*, "מזמור שירו לד' שיר חדש כי נפלאות עשה הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו". **לר"א** "ד' מלך ירגזו עמים". **לרבי שמואל בר נחמני** "ד' מלך גאות לבש". **לרבי יצחק נפחא** "רוני רוני השיטה התנופפי ברוב הדרך המחושקת בריקמי זהב המהוללה בדביר ארמון ומפוארה בעדי עדיים". **וכוונתם** על ארון הברית.

רב אשי למד את דברי רבי יצחק נפחא לגבי "ויהי בנסוע ארון ויאמר משה קומה ד'", **וישראל אמרו** את דברי רבי יצחק נפחא הנזכרים.